

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
Тошкент Молия институти

Магистратура бўлими

“Банкларда бухгалтерия ҳисоби ва аудит” кафедраси

РЕФЕРАТ

Мавзу: Банклараро ҳисоб-китоблар ва уларни
такомиллаштириш

Бажарди: Расулов Н. БХА-3

ТОШКЕНТ 2012

Режа:

Кириш.

**1. Банклараро ҳисоб-китобларнинг иқтисодий мазмуни ва моҳияти,
улар хусусидаги назарий-ҳуқуқий қарашлар**

2. Банклараро ҳисоб-китобларнинг турлари

**3. S.W.I.F.T. – замонавий халқаро банклараро ҳисоб-китоблар
инструменти сифатида**

Хулоса

Адабиётлар рўйхати

Кириш

Иқтисодиёт ривожланиб борган сари турли мулкчилик шакллариға тегишли бўлган корхона ва ташкилотлар сони ошиб, улар ўртасидаги иқтисодий ва бошқа муносабатлар ҳам кўпаяди. Натижада уларға хизмат кўрсатувчи муассасалар салмоғи ҳам ўсиб бориши табиий ҳолдир. Корхона ва ташкилотлар ўртасидаги муносабатларда воситачилик хизматларини бажариш банклар зиммасига юклатилган.

Ҳозирги кунда республикаимиз банк тизими ўз ичига бир неча турдаги банкларни олади, Булар акциядор, хусусий, қўшма, ипотека ва давлат банкларидир. Бу тижорат банкларининг ҳар бири турли мулкчилик шакллариға тегишли бўлган корхона, ташкилот, муассасаларға ҳамда юридик мақомға эга бўлмаган тадбиркорлар ва жисмоний шахсларға хизмат кўсатади. Банклар томонидан ҳалқ хўжалиғига хизмат кўрсатиш жараёнида банклараро муносабатлар вужудға келади. Банклараро муносабатлар банклараро ҳисоб-китоблар (оборотлар) орқали олиб борилади. Банклараро оборотларнинг мазмуни шундан иборатки бир банк хизматида фойдаланувчи корхонанинг талаб қилувчига сақланадиган ҳисобварағидан бошқа ҳисоб варағига ҳужжатда кўрсатилган сумма бухгалтерия ёзувлари орқали ўтказилади.

Демак, бир - бирлари билан ҳисоб-китобларни юритувчи корхоналарининг ҳисоб варақалари турли банкларда жойлашганлиги иккита банк ўртасидаги ҳисоб - китобларни юзага келтиради. Агар ўзаро алоқада бўлган корхоналарнинг ҳар иккиси битта банк хизматида фойдалансалар у ҳолда банклараро оборотлар вужудға келмайди, Унда пул ўтказиш операциялари бир банкнинг ўзида амалға оширилади.

Операцияларни бошлаган банкдаги оборотлар бошланғич банк оборотлари дейилади, операцияларни тугалланган банкдаги оборотлар якуний оборотлар дейилади. Ҳар бир бошланғич оборотга якуний оборот мос келиши шарт.

Республикамыз банклари ўртасидаги банклараро ҳисоб-китобларни ўтказиш тартиби бир неча марта ўзгартирилган.

Утган аср 80-йилларининг охири 90-йилларнинг бошларигача барча банклар давлат мулки бўлиб бир поғонали банк тизими мавжуд эди, Банклараро ҳисоб-китобларни олиб бориш бевосита тўғридан-тўғри бир банкдан иккинчи банкка тўлов ҳужжатларини жўнатиш орқали олиб борилади. Ҳужжатларни жўнатиш почта ёки телеграф орқали амалга оширилар эди. Бунинг учун бошқа банкка жўнатилиши лошм бўлган ҳужжатлар асосида «авизо» яъни огоҳнома тузилиб керакли банкка жўнатилар эди, авизолар дебет ва кредит авизоларга бўлинарди. Бошланғич оборотлар 830 ҳисоб варақада (жорий йилнинг бошланғич авизолари) якуний оборотлар 840 ҳисоб варақада (жорий йилнинг якуний авизолари) олиб борилар эди. Банклараро ҳисоб-китоблар ҳисоблаш марказида назорат қилинар эди.

90-йилларнинг бошларидан банклараро ҳисоб-китобларни ташкил этиш учун ҳисоб марказлари бир йил ўтгандан сўнг уларнинг ўрнида клиринг марказлари ташкил этилди. Лекин уларнинг номи ўзгаргани билан функциялари бир хил эди, яъни улар банклар ўртасидаги ҳисоб-китобларни ташкил қилар эдилар. Бир шаҳардаги ҳисоб-китобларни олиб бориш учун 871-ҳисоб рақами (Бир шаҳар ичидаги банклараро ўзаро ҳисоб-китоблар) дан фойдаланилар эди, Турли шаҳарларда жойлашган банклар бир-бирларига вакиллик ҳисобварағи очиб ўзаро муносабатлари шу ҳисоб варақалари орқали олиб борилар эди.

1995 йилда Марказий банк томонидан халқ хўжалигида ҳисоб-китобларни тезлаштириш мақсадида барча ҳудудий марказий банк бошқармалари қошида ҳисоб-марказлари ташкил этиш ҳақида қарор қабул қилинди. Клиринг марказлари тугатилди. Почта орқали жўнатиладиган огоҳномалар ҳам бекор қилинди. Янги ҳисоб-китоб тизими «электрон почта» тўлов тизими жорий этилди.

1. Банклараро ҳисоб-китобларнинг иқтисодий мазмуни ва моҳияти, улар хусусидаги назарий-ҳуқуқий қарашлар

Ҳозирги пайтда тижорат банклари ўртасидаги банклараро ҳисоб-китоблар Марказий банк орқали утказилади. Бунинг учун Маркашй банк қошидаги ҳисоб-китоб марказд ташкил этилган.

Тижорат банклари ўзларининг банклараро муносабатларини олиб бориш учун ҳисоб-юхтоб маркашда вакилликҳисоб-варағини очишлари лозим.

Тижорат банкининг вакиллик ҳисобварағи икки хил йул билан очилиши мумкин,

- Ҳудудий бошқарма тижорат банкларининг барча бўлимлари учун марказий банк ҳудудий бош бошқармасида минтақа бўйича ягона вакиллик ҳисобварағи очади, Ҳар бир бўлимга эса алоҳида субҳисобварақалари очилади;

- Тижорат банкишшг ҳар бир бўлими учун алоҳида Марказий банкнинг ҳудудий бош бошқармасида вакиллик варағи очилади.

Вакиллик ҳисоб варағи очилаётганда Марказий банкнинг ҳудудий бош бошқармаси ўртасида вакиллик муносабатлари тўғрисида шартнома тладиг Тижорат банки вакиллик ҳисоб варағи очилишини расмийлаштириш учун ҳудудий бошқармага ҳисоб варақ очиш туғрисидаги ариза. банк уставининг нотариал тасдиқанган нусхаси. имзолар ва мухр изи туширилган варақларининг нотариал тасдиқлаган нусхаси ва бош банк аризаси ски илтимосномаси тақдим этилади,

Вакиллик ҳисобварағи Маркашй банк фармойишига кура очилади, Ваюхллик ҳисоб варақалари номсрини ва банк кодини банк депоздтлари Миллий Ахборот Базаси (БДМАБ) белгилайди. Вакиллик ҳисоб варағи очиш тўтрисидаги фармойиш тижорат баньси ҳудудий бошқармаси ва бўлимига, унинг нусхаси Республика Марказий баньснинг тегишли ҳудудий бош бошқармасига жўнатилади.

Шундай қилиб, банкнинг вакиллик ҳисоб варағи бу - тижорат банкига Ўзбекистон Республикаси Марказий банки ҳудудий бош бошқармаларининг ҳисоб - китоб марказларида очилган ҳисобварақ бўлиб, у банклараро ҳисоб-китобларини ўтказишга мўжаллангандир.

Вакиллик ҳисобварағи ҳам бошқа ҳисобварақлар сингари 20 разряддан иборат, Ҳисоб-китоб марказида вакиллик ҳисобварақлари тижорат банкларига ҳамда ҳисоб касса марказларига очилади. Бошқа банкларга очилган вакиллик ҳисобварақлари 21302- баланс ҳисоб рақами бўйича, ҳисоб касса марказларига очилган вакиллик ҳисобварақлари 21304 - баланс ҳисоб рақами орқали олиб борилади, Масалан:

21302000K00000410001

бунда:

- 1 21302 – резидент банкларнинг вакиллик ҳисобварағи.
- 2 000 - валюта коди. бу 3 та ноль вакиллик ҳисобварағининг «сўм» да юритилишини билдиради,
- 3 К - назорат калити
- 4 00000410 - банкнинг уникал коди. Саноатқурилиш банки булимининг Тошкент шаҳар коди 00410 Лекин ҳар бир ҳисоб варақда уникал код учун 8 та рақам ажратилгани сабабли. бу код ноллар билан тўлдирилади,
- 5 001 - ушбу банк ҳисоб варағининг тартиб номери

Юқорида кўрсатилган вакиллик ҳисоб варағи ҳисоб-китоб марказда юритилиб ХКМ учун пассив ҳисоб варақлардир. Маблағларнинг келиб тушиши ва ҳисоб варағ қолдиғи ҳисоб варақининг кредит қисмида, маблағларнинг камайиши эса унинг дебет қисмида акс эттирилади. Барча туловлар вакиллик ҳисобварағи қолдиги чегарасида амалга оширилади.

Ҳар бир банкнинг ўзи ҳам вакиллик ҳисоб варағини юритади. Бу ҳисоб варақ банк балансининг актив қисмида юритилиб, банкнинг ички вакиллик ҳисобварағи деб номланади. Ички вакиллик ҳисобварағи 10301 баланс ҳисобварағида юритилади. Тижорат банкининг ҳисоб-китоб

марказида очилган вакиллик ҳисобварағи ташки вакиллик ҳисобварағи деб юритилди. Тўловни амалга ошириш учун асосий мезон операцион куннинг бошида ички ва ташқи вакиллик ҳисобварақаларидаги оборотларнинг ва қолдик маблағларининг бир-бирига мос келиши ҳисобланади. Тўловнинг энг катта суммаси чекланмаган. Ҳар куни эрталаб ҳисоб маркази тамонидан берилган тижорат банки ҳисобварағидан кўчирмаси тижорат банки томонидан тасдиқлангандан сўнг ушбу ҳисобварақ бўйича янги кун операциялари бошланади.

Шундай қилиб, банклараро ҳисоб-китоблар ҳисоб-китоб маркази орқали ташкил этилади. Ҳисоб-китоблар маркази - бу Ўзбекистон Республикаси Марказий банки ҳудудий бош бошқармаларининг бухгалтерия ҳисоби, ҳисоб ва ҳисоб-китоблар бошқармасининг бўлими бўлиб, унинг функциясига банкларнинг вакиллик ҳисоб-китоб варақларига хизмат кўрсатиш ва банклараро ҳисоб-китобларнинг узликсизлигини таъминлаш киради.

Ҳисоб-китоб марказлари маълумотларини қабул қилиш, назорат ва узатишнинг автоматлашган тартибига эга бўлган тўлов тизимининг ишончлилиги ва хафсизлигини мустаҳкамлаш мақсадида ташкил этилган эди.

Ҳозирги кунда бу марказлар электрон тўловлар тизими асосида банклараро ҳисоб - китобларни олиб бормоқдалар.

Ўзбекистон Республикасидаги бозор муносабатларига ўтиши билан банк тизимида бир қатор ўзгаришлари бўлиб ўтди. Икки поғонали банк тизими пайдо бўлди. Тижорат банкларининг шахобчалари кенгайтирилди. Бундан ташқари турли мулкчилик шакллариининг пайдо бўлиши банклар ўртасидаги муносабатларнинг кўпайишига олиб келди, Шу муносабатлар бўйича ҳисоб-китобларни ўз вақтида тезкорлик билан амалга ошириш учун янги автоматлаштирилган тизимни жорий этиш зарурати туғилди,

Илгари почта ёки телеграф орқали тўлов ҳужжатлари бир банкдан иккинчи банкка жўнатилганда туловлар бир неча кунга, ҳатто 15-20 кунга

чўзилиб кетар эди. Бундан ташқари, ноқонуний авизоларни жўнатиш ҳоллари ҳам кузатилган эди. Юқоридаги камчиликларни бартараф этиш мақсадида янги тўловлар тизимини жорий этиш масаласи кун тартибига куйилди, Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йилнинг 18 мартдаги 146-сонли «Банк тизимини ривожлантириш ва пул муомаласини барқарорлаштириш чора-тадбирлари» ҳақидаги қарорида банклараро ҳисоб-китобларни яхшилаш билан боғлиқ бўлган бир қатор вазифалар белгилаб берилган эди, Улар қуйидагилардир:

1. Компьютер марказларини жорий этиш;
2. Электрон почта ташмини ишлаб чиқиш ва жорий этиш;
3. Ҳисоб ишларини автоматлаштириш;
4. Ноқонуний ҳисоб-китоб операцияларини ўтказдшнинг олдини олиш;
5. Ноқонуний авизо (огоҳнома)ларни расмийлаштиришга йўл қўймаслик;

Кўпгина тижорат банкларида банкнинг ҳисоб ишларини механизациялаш даражаси жуда паст эканлишни ҳисобга олиб. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки банклараро ҳисоб-китобларни электрон почта тишми орқали ташкил этишга қарор қилди. Электрон почта орқали тўловлар тушумининг техник жиҳатдан ўрнатишнинг унча қиммат эмаслиги, қисқа муддатда тадбик этилишиб, кадрларни тез муддатларда уқитилиши янги тизимнинг жорий этилишини тезлаштирди. Дастлаб тажриба ўтказилди. 1994 йилнинг июль-октябрь ойларида Марказий банк томонидан дастур ишлаб чиқилди ва шу йилшг 1-октябридан эътиборан электрон почта тизимидан тажриба сифатида фойдаланила бошланди. Тажриба давомида уни ишлатиш бўйича узгаришлар киритилди. Дастлаб тўловларни 2-4 кун ичида ўтказилишга эришилди.

Иқтисодиётда ҳисоб-китобларни тезлаштириш мақсадида 1995 йил бошидан бошлаб ҳар бир вилоят Марказий банк қошида ҳудудий ҳисоб марказларини ташкил этишга қарор қилинди, Ҳар бир райондаги илгари фаолият кўрсатиб келган клиринг марказлари ёпилиб, уларшг фаолияти тухтатилди. Шу муносабат билан оддий почта авизолари бекор қилинди,

Республика ичидаги барча ҳисоб-китоблар узоғи билан икки кун ичида ўзлаштириши белгилаб берилди. Шу тариқа электрон тўлов тизимига ўтилди.

Электрон тўловлар тизими бу – умумдават тизими бўлиб, банклараро тўловларни ташкил этади ва у қоғозсиз технологияларни Ўзбекистон Республикаси Марказий банки электрон почта воситалари орқали ўтказдрилишига асослангандир, Ҳозирги кунда электрон тўловлар тизими юқори ўтказиш имкониятига эга бўлиб, тўловларнинг республика миқёсида 15-20 дақиқа мобайнида ўтишини таъминлайди. Бир ҳудуд, яъни вилоят ичида эса тўловлар 3-5 дақиқа ичида янгинланади.

Электрон тўловлар тизими куйидаги функцияларни бажаради:

1. Ўзбекистон Республикаси банклари ўртасида нақд пулсиз ҳисоб-китобларни жадаллаштириш;
2. Ўзатиладиган электрон тўлов ҳужжатларини рухсатсиз ташқи дахл этишдан ҳимоя қилиш;
3. Банкларнинг вақтинча пул ресурсларидан самарали фойдаланиш;
4. Кредит ва хатарлилик даражасини бошқариш;
5. Тўлов операцияларини тартибга солувчи қонун ва қоидаларга риоя қилиш;
6. Тижорат банклари томонидан амалдаги қонунчиликка ва банк фаолияти меъерий ҳужжатларига риоя қилиниши бўйича Марказий банкнинг назорат ва кузатув функцияларини бажариш;
7. Маълумотлар базасини яратиш. Электрон тўловларни ўтказишда инициатор ва бенифициар банклар иштирок этади. Инициатор банк бу - тўлов операцияларини бошловчи банк, бенифициар банк эса тўлов операцияларини якунловчи банкдир. Банклар ўртасидаги ҳисоб-китоблар электрон тўлов ҳужжатлари асосида амалга оширилади. Электрон тўлов ҳужжати Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан белгиланган шаклда пул ҳисоб-китоб ҳужжатлари асл нусхаси асосида

яратилган «электрон» белгили ҳужжат бўлиб, унинг асосий нусхаси ҳисобланади ва асл нусха кучига эга бўлади. Электрон тўловлар тизимида узатиш учун мулжалланган ҳужжатларнинг тўғри тўлдирилганлиги учун банк мижози жавобгар бўлади. Худудий ахборотлаштириш Марказига қайта ишлаш учун узатиладиган электрон тулов ҳужжатларини ҳисоблаб ўтказиш, ҳисобдан чиқариш ва уларнинг электрон файлларини шакллантирилиши тўғрилиги учун жавобгарлик инициатор-банкка, худудий ахборотлаштириш марказидан қабул қилинадиган тўлов ҳужжатлари учун жавобгарлик эса бенифициар банкка юклатилади. Электрон тўлов тизими бир қатор принциплар асосида фаолият кўрсатиб улар қуйидагилардир:

1. Тўловлар бўйича транзакцияни ўтказиш ташаббуси инициатор-банкка тегишли бўлади;
2. Тўловни амалга оширишдан олдин операцион куннинг бошида тижорат банкларининг ички ва ташқи вакиллик ҳисобварақларидаги оборотлар ва қолдиқ маблағлари бир-бирига мувофиқлиги текширилади;
- 3 . Амалга оширилган трансакция қайтарилмайди;
- 4 . Тўловларнинг энг юқори суммаси чекланмаган;
5. Тўловлар инициатор - банк томонидан вакиллик ҳисоб варағидаги маблағ қолдиғи чегарасида тўланади. Ундан ортиқча маблағ сарфлаш овердрафт суммаси микдорида амалга оширилиши мумкин.

Электрон тўловлар иштирокчилари Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг Ахборотлаш марказлари ва ҳисоб-китоб марказларидир. Электрон тўловлар тизимидан фойдаланувчилар ҳисоб-китоб касса марказлари ва тижорат банкларидир. Электрон тўловлар тизими иштирокчилари ва фойдаланувчиларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тижорат банклари , ахборотлаш марказлари ва ҳисоб - китоб марказлари ўртасида тузилган шартнома билан тартибга солиниб турилади.

Ҳар бир банк электрон туловлар тизимига кўшилиши учун аввало

Республика Марказий банкида руйхатга олинган ҳамда БДМАБ томонидан уникал код берилган бўлиши лозим. Шу билан бирга ушбу банк электрон тўловлар тизимига чиқиш имкониятини берадиган тегишли дастўрий мажмуага эга бўлиши лозим. Шундан сўнг банк электрон тўловлар тизимига улангунча ахборатлаштириш бош маркази ходимлари ердамида маълумотларни қабул қилиш, узатиш бўйича бир неча синов тажрибаларини ўтказиш йўли билан банк тайёргарлигининг ҳафталик тажриба текшируви ўтказилади. Бундай тажриба текширув ишлари ижобий натижа олгунча давом эттирилади.

Тажриба тугагандан сўнг ҳудудий ахборатлаштириш марказида банкнинг электрон тўловлар тизимида ишлашга тайёр эканлиги тўғрисида далолатнома тузилади ва банк электрон тўловлар тизимига кўшилади.

Шундай қилиб, электрон тўлов тизими оддий почта-телеграф тизимидан бутунлай фарқ қилади. Буни электрон тўлов тизимининг қатор афзалликлари орқали яққолроқ кўриш мумкин

№	Асосий кўрсаткичлар	Электрон тўлов тизими	Почта-телеграф тизими
1	Тўлов муддати	Бир неча дақиқа	2 - 7 кун (баъзан ундан кўпроқ)
2	Ишловчилар сони. Тошкент шаҳар ҲКМ.	7	20
3	Йиллик баланснинг ёпилиши	Жорий йилнинг 31 декабрь куни	Келаси йилнинг март-апрель ойлари
4	Ноқонуний ўзлаштиришдан ҳимоя	- тармоқ протокол ҳимояси; - пароль ҳимояси; - узатиладиган файлларнинг шифрланиши; - ишловчи ходимлар малакаси.	Ходимлар малакаси
5	Архивлаштириш	- электрон архивлаштириш.	Папкадаги қоғоз ҳужжатлар кўринишидаги архив

Электрон тўлов тизимининг камчиликлари ҳам мавжуд бўлиб, уларга компьютер технологияси ва телекоммуникацияларни сотиб олиш учун катта миқдордаги молиявий қуйилмалар талаб этилиши ва турли техник муаммоларнинг келиб чиқишини келтириш мумкин.

Банклараро тўлов тизимининг қоидалари Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан белгиланади.

Марказий банкнинг банклараро тўлов тизими қўйидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ амалга оширилади:

- Ўзбекистон Республикаси "Ўзбекистон Республикасининг Марказий банки тўғрисида"ги Қонуни (21.12.1995 й., № 154-I)
- Ўзбекистон Республикаси "Банklar ва банк фаолияти тўғрисида"ги Қонуни (25.04.1996 й., № 216-I)
- Ўзбекистон Республикаси "Электрон тўловлар тўғрисида"ги Қонуни (16.12.2005 й., № ЎРҚ-13)
- "Марказий банкнинг банклараро тўлов тизими орқали электрон тўловларни амалга ошириш тартиби тўғрисида"ги Низом (14.02.2006 й., № 1545)
- "Ўзбекистон Республикасида нақд пулсиз ҳисоб-китоблар тўғрисида"ги Низом (15.04.2002 й., № 1122)

Банклараро тўлов тизими Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг шахсий мулки ҳисобланади.

Марказий банкнинг Ахборотлаштириш Бош маркази ва Марказий банкнинг Ҳисоб-китоблар маркази банклараро тўлов тизимининг иштирокчилари ҳисобланади. Банклараро тўлов тизимининг фойдаланувчилари Марказий банкнинг Ҳисоб-китоблар марказида вакиллик ҳисобварағига эга бўлган банklar ва молиявий институтлар ҳисобланади.

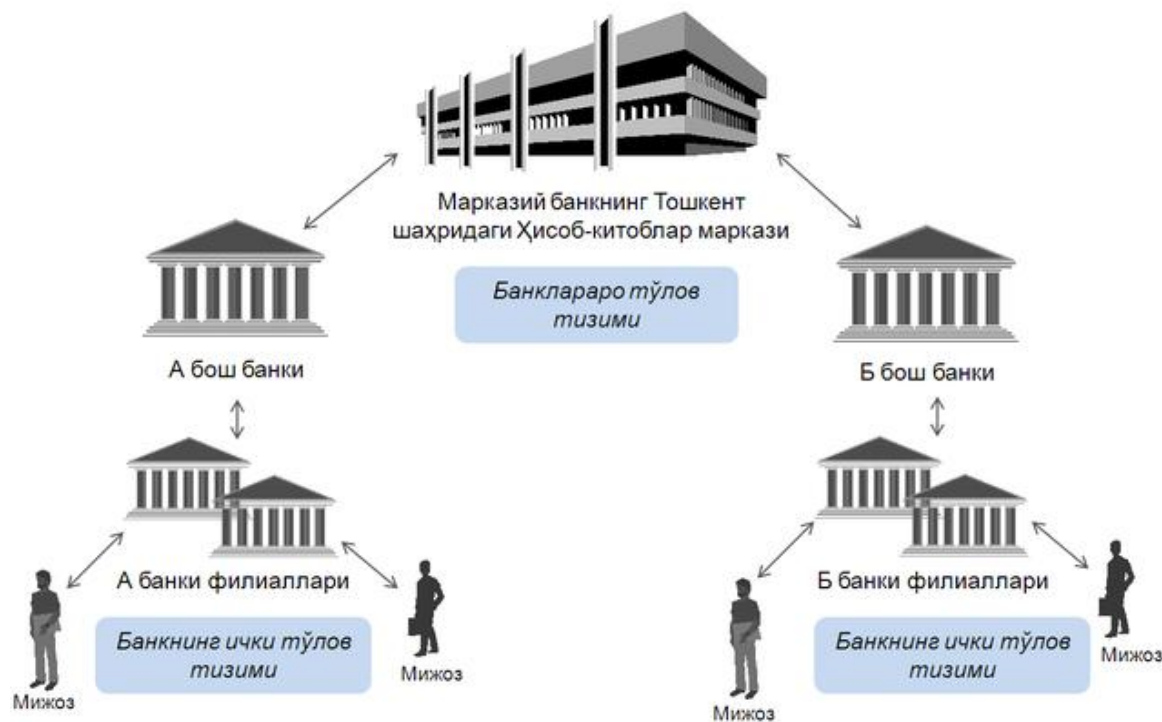
Марказий банкнинг Ҳисоб-китоблар маркази (кейинги ўринларда — МБ ҲҚМ) — бу Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Тошкент шаҳар Бош бошқармасининг Ҳисоб, ҳисобот ва ҳисоб-китоблар

бошқармаси бўлими бўлиб, унинг вазифасига тижорат банкларининг бош офисларига вакиллик ҳисобварақларини очиш ва хизмат кўрсатиш ҳамда улар ўртасида электрон тўловларнинг узлуксизлигини таъминлаш киради.

Марказий банкнинг Ахборотлаштириш Бош маркази (кейинги ўринларда — АБМ) — амалдаги қонунчилик ҳамда АБМ ва банклар ўртасидаги шартномаларга мувофиқ банклараро тўлов тизимининг техник, дастурий ва эксплуатацион хизматларини таъминлайдиган марказ.

Банклараро тўлов тизимининг иштирокчилари ва фойдаланувчиларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари банкларнинг вакиллик ҳисобварақларини очиш ва хизмат кўрсатиш учун фойдаланувчи банкларнинг МБ ҲҚМ билан, банклараро тўлов тизими орқали электрон тўловлар ўтказиш учун эса — АБМ билан тузилган икки томонлама шартнома асосида тартибга солинади.

Электрон тўлов ҳужжатларнинг ўтиш схемаси



Электрон тўловлар банклардан фақатгина вакиллик ҳисобварақларидаги маблағлар қолдиғи доирасида амалга оширилади, агарда МБ ҲҚМ ва банк ўртасидаги шартномада бошқа ҳолат

келишилмаган бўлса.

Соат 9-00 дан 16-00 гача — банклараро ҳисоб-китоблар бўйича электрон тўлов ҳужжатлар (кейинги ўринларда — ЭТХ) ни узатиш - қабул қилиш - назорат қилиш вақти.

- 1) Банклар мазкур даврнинг ҳар қандай вақтида МБ ҲҚМга ЭТХларни узатишлари мумкин.
- 2) Жўнатишга мўлжалланган ЭТХ назоратдан ўтади, банкнинг электрон рақамли имзоси билан тасдиқланади, шифрланади ва банк телекоммуникация тармоғи бўйича МБ ҲҚМга бундан кейинги қайта ишлашлар учун узатилади.

Соат 17-00 гача Республика бюджети ҳамда жамғариб бориладиган пенсия тизимининг тегишли ҳисобварақларига маблағларни ўтказиш бўйича ЭТХларни узатиш амалга оширилади. Бунда соат 16-30 гача тижорат банклари ўртасидаги, соат 17-00 гача эса — тижорат банкларидан Марказий банк ҳамда Халқ банкига, шунингдек Марказий банкдан юборилган ЭТХларни қайта ишланилиши якунланади.

Соат 17-00 дан АБМ банкларга куннинг якунланиши ва яроқсиз (брак) деб топилган ЭТХлар тўғрисида (ташаббускор банк ва бенефициар банк бўйича) хабарнома жўнатади.

Шундан кейин АБМда “Куннинг якунланиши” босқичи амалга оширилади. МБ ҲҚМда қуйидагилар “Куннинг якунланиши” босқичини бажарилишининг шартлари ҳисобланади:

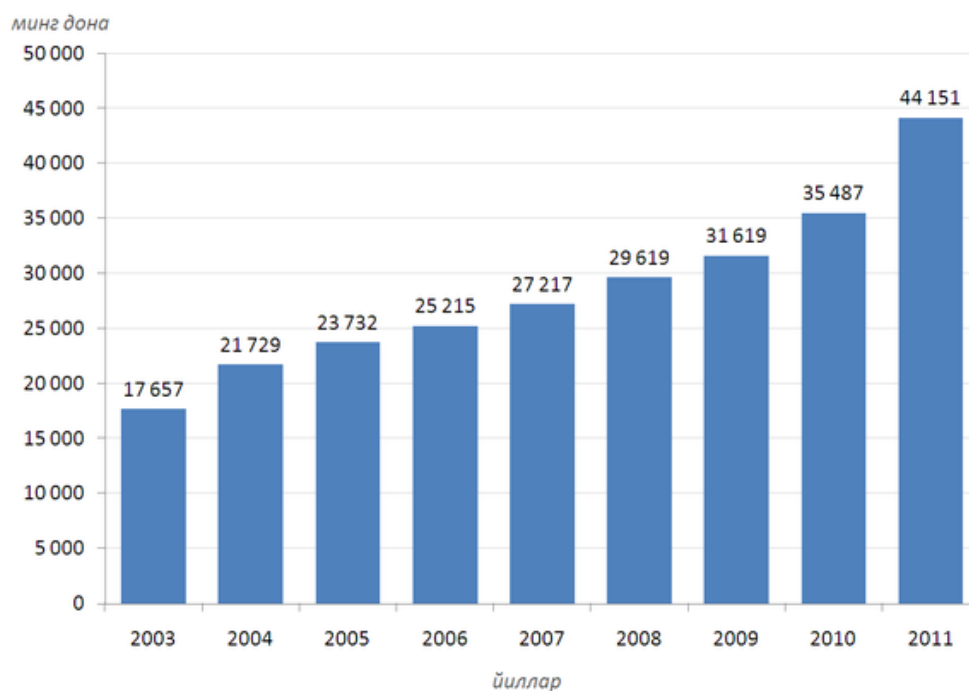
- а) банклардан ЭТХни қабул қилиш вақтининг тугаши;
- б) МБ ҲҚМга узатилган барча ЭТХ қайта ишланган ва банкларнинг тегишли вакиллик ҳисобварақларида акс эттирилган бўлиши керак.

Банкларда “Куннинг якунланиши” босқичининг вақти банкнинг ички тўлов тизими қоидаларига мувофиқ мустақил равишда белгиланади.

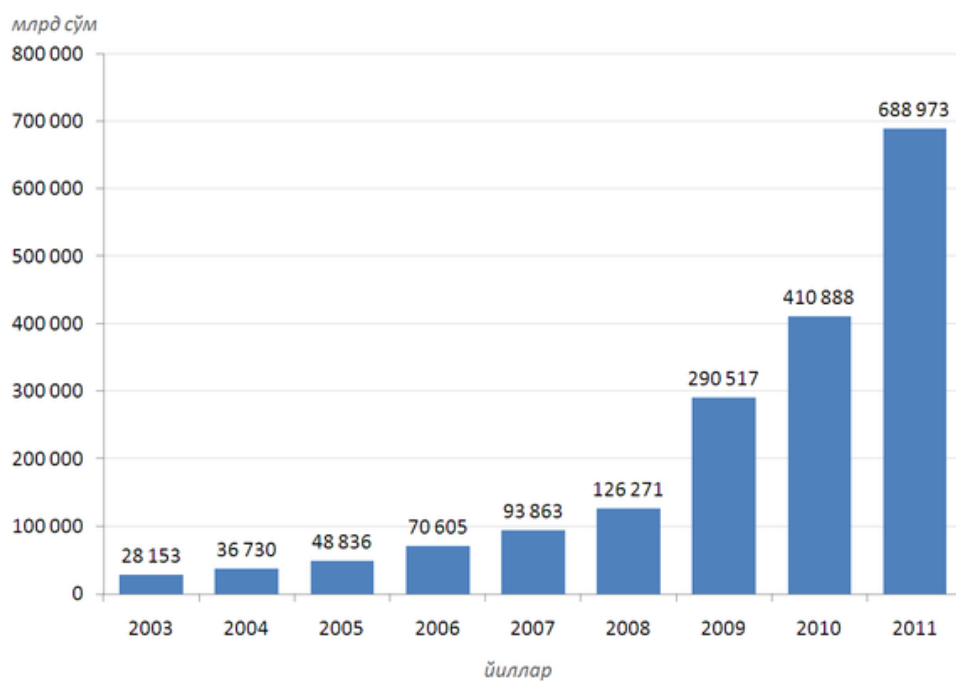
Ўзбекистон Республикаси Марказий банки пул-кредитни бошқариш хусусият (параметр)ларидан келиб чиққан ҳолда, банклараро ЭТХларининг ўтказиш вақтини тўлов тизими масалаларини назорат

қилувчи раис ўринбосарининг ёзма фармойишига асосан узайтириши мумкин. Бу ҳақда тизим қатнашчилари ва фойдаланувчилари ЭТХга ишлов бериш вақтининг тугашига бир соат қолгунига қадар кечиктирилмасдан хабардор қилинади.

**Марказий банкнинг банклараро тўлов тизими орқали
амалга оширилган тўлов ҳужжатлар сони**



Марказий банкнинг банклараро тўлов тизими орқали амалга оширилган тўловлар суммаси



2. Банклараро ҳисоб-китобларнинг турлари

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида нақд пулсиз ҳисоб-китобларни амалга оширишда қуйидаги тўлов ҳужжатларидан фойдаланилади:

- 1) мемориал ордер;
- 2) тўлов топшириқномаси;
- 3) тўлов талабномаси;
- 4) инкассо топшириқномаси;
- 5) аккредитивга ариза;
- 6) тижорат банкининг ҳисоб-китоб чеки.

Банклар мемориал ордерлардан фуқароларнинг, олиб бораётган тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ бўлмаган ҳолда, ёзма топшириқномалари бўйича нақд пулсиз пул маблағларини ўтказишни амалга оширишда фойдаланишлари мумкин. Тижорат банклари ўз операцион харажатларини нақд пулсиз тартибда амалга ошираётганда мемориал ордер тузилади.

Банк иш куни якунланиб, баланс ҳисоботи тузилиб Ўзбекистон Республикаси Марказий банкига жўнатилганидан сўнг, хато ёзувлар аниқланган ҳолларда, ушбу хато ёзувлар киритилган ҳисобварақларга эртаси банк иш куни тескари бухгалтерия ёзувлари киритиш (сторно бериш) йўли билан, тузатиш мемориал ордерлари асосида тўғриланиши лозим. Бундай ҳолларда ҳисобварақлардан суммалар мижозларнинг розилигисиз ҳисобдан чиқарилади. Бу ҳақда банк билан мижоз ўртасида тузилган шартномада кўрсатиб ўтилган бўлиши шарт.

Тўлов топшириқномаси — мижознинг унга хизмат кўрсатувчи банкка ўз ҳисобварағидан олувчининг ҳисобварағига маълум бир суммани ўтказиш тўғрисидаги топшириғини англатади.

Тўлов талабномаси — ўзида маблағ олувчини тўловчи томонидан банк орқали маълум бир суммани тўлаш тўғрисидаги талаби акс эттирилган пул-ҳисоб-китоб ҳужжатиدير.

Инкассо топшириқномаси маблағ олувчининг банкка тўловчининг

ҳисобварағидан сўзсиз тартибда маблағларни ҳисобдан чиқариш тўғрисидаги топшириғини англатади.

Ҳисоб-китобларнинг аккредитив шаклида, миждознинг (тўловчининг) топшириғига ва унинг кўрсатмасига мувофиқ аккредитив очган банк (банк-эмитент), ўз зиммасига унинг контрагенти-маблағ олувчи фойдасига тўловни амалга ошириш мажбуриятини ёки маблағ олувчи томонидан аккредитивда кўзда тутилган ҳужжатларни ва бошқа шартларни бажариш шарти билан ушбу тўловларни амалга ошириш бўйича ваколатларни бошқа банкка тақдим этишни ўз зиммасига олади.

Тижорат банкининг ҳисоб-китоб чеки — миждознинг хизмат кўрсатувчи банкка чек берувчининг ҳисобварағидан чек ушловчининг ҳисобварағига маълум суммадаги маблағларни ўтказиш бўйича берган топшириғидир.

Марказий банкнинг банклараро тўлов тизимида тўлов ҳужжатларидан фойдаланиш

Транзакциялар сони

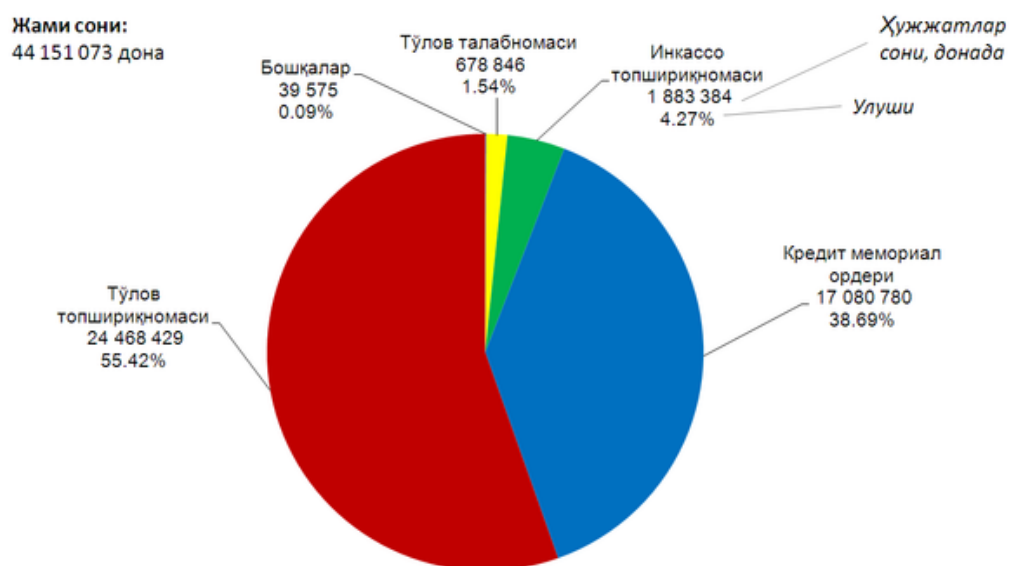
Йил	Дебет мемориал ордерлар	Ҳисоб-китоб чеклари	Кредит мемориал ордерлар	Тўлов топшириқ-номалари	Тўлов талаб-номалари	Аккредитивга аризалар	Инкассо топшириқ-номалари	Жами
2003	2 226	1 319 015	4 881 557	9 891 580	624 317	475	957 655	17 656 825
2004	3 538	514 256	6 107 587	12 952 389	713 674	587	1 437 042	21 729 073
2005	4 181	44 578	6 948 765	14 611 935	710 501	656	1 411 432	23 732 048
2006	6 446	10 581	7 600 728	15 534 626	773 168	853	1 288 816	25 215 218
2007	11 468	11 689	8 502 745	16 482 372	817 496	1 082	1 390 398	27 217 230
2008	2 020	10 359	9 046 691	18 486 463	804 872	1 083	1 267 949	29 619 437
2009	477	108 059	10 825 179	18 779 502	740 351	1 497	1 164 328	31 619 393
2010	491	173 946	12 787 592	20 584 900	690 003	3 092	1 246 508	35 486 532
2011	398	36 300	17 080 780	24 468 429	678 846	2 936	1 883 384	44 151 073

Марказий банкнинг банклараро тўлов тизимида тўлов ҳужжатларидан фойдаланиш

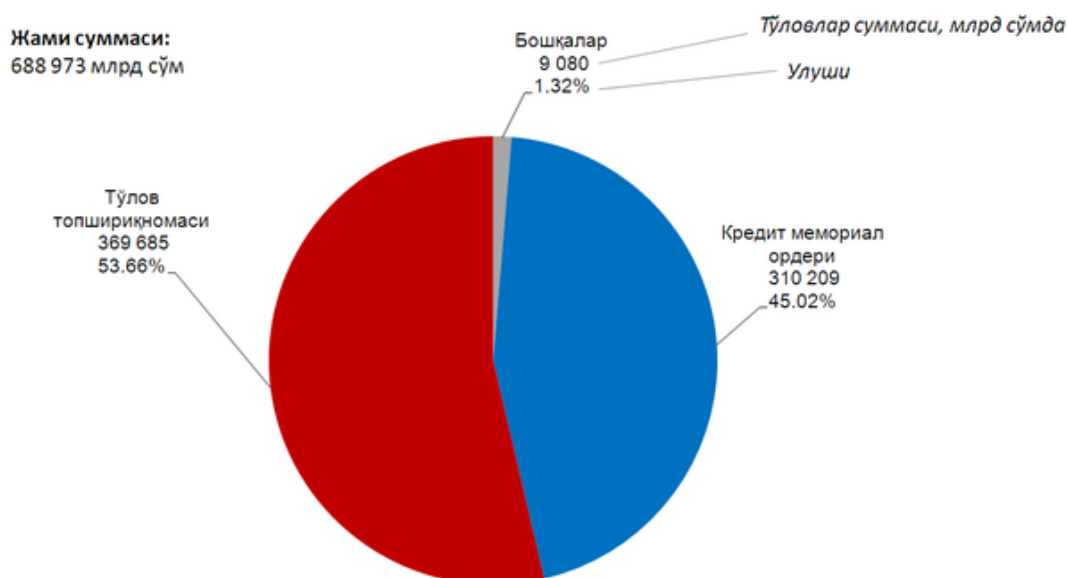
Транзакциялар суммаси, млн сўм

Йил	Дебет мемориал ордерлар	Ҳисоб-китоб чеклари	Кредит мемориал ордерлар	Тўлов топшириқ-номалари	Тўлов талаб-номалари	Аккредитивга аризалар	Инкассо топшириқ-номалари	Жами
2003	520 134.3	13 655.5	12 304 275.4	14 783 256.1	240 268.8	5 273.3	286 240.1	28 153 103.5
2004	264 394.4	6 985.3	14 760 216.0	20 942 476.3	302 424.2	38 546.5	415 202.5	36 730 245.2
2005	175 181.0	1 140.6	20 951 778.8	26 891 305.7	341 384.6	9 383.7	465 989.9	48 836 164.3
2006	648 885.1	458.7	32 944 457.8	35 806 406.2	522 314.9	28 073.6	656 450.1	70 605 026.3
2007	1 264 309.6	452.5	42 801 152.4	48 633 104.9	367 995.8	30 687.4	765 441.9	93 863 144.4
2008	1 760 112.7	545.1	57 345 315.4	65 888 334.2	471 593.4	29 677.8	775 826.5	126 271 405.1
2009	6 739 806.9	5 291.1	126 771 274.6	155 332 188.1	555 133.2	35 458.0	1 078 226.7	290 517 378.6
2010	6 422 552.2	8 064.8	179 589 290.2	223 084 404.2	386 751.8	58 548.7	1 338 030.8	410 887 642.6
2011	6 584 544.1	1 889.4	310 208 552.5	369 684 652.0	812 052.9	82 717.5	1 598 384.7	688 972 803.1

2011 йил давомида Марказий банкнинг банклараро тўлов тизими орқали амалга оширилган тўлов ҳужжатлар сони



2011 йил давомида Марказий банкнинг банклараро тўлов тизими орқали амалга оширилган тўловлар суммаси



3. S.W.I.F.T. – замонавий халқаро банклараро ҳисоб-китоблар инструменти сифатида

SWIFT сузи - "Халқаро банклараро телекоммуникациялар жамияти" маъносини англатади ва аъзо банклар ва молиявий ташкилотлар уртасида маълумот юборувчи восита хизмати вазифасини бажаради. SWIFT 1977 йили ташкил топган бўлиб, ҳозирги кунда 30 дан ортиқ мамлакатдаги банкларни бир-бири билан боғлаб туради. Шу билан бирга, фақат Европада эмас, балки Шимолий ва Жанубий Америка, Япония ҳам кенг кулланилади. Англиянинг барча йирик банклари SWIFT тармоғига уланган.

Тизимнинг афзаллик томонлари — унинг тезлиги ва химояланганлигида. Маълумотлар фақат, юборувчининг ҳужжати билан жунатилади. Кабул қилиб олувчи маълумотларнинг ҳақиқийлиги тугрисида ишонч ҳосил қилади.

1-чизма



SWIFT тўлов тизимининг расмий белгиси

S.W.I.F.T. — бу, Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, яъни Жаҳон банклараро молиявий телекоммуникациялар жамияти бўлиб, банклараро ахборот ўтказиш бўйича хизматлар кўрсатувчи ташкилот ҳисобланади. Халқаро битимлар учун муҳим коммуникация тармоғидир. SWIFT — хусусий нотижорат корпорацияси бўлиб, унинг бошқарув органи Бельгиянинг Брюссел шаҳрида жойлашган. SWIFTнинг 2000га яқин аъзоси бўлиб, уларнинг купчилиги — банк муассасаларидир. Маълумотларни узатиш марказлари

Нидерландияда ҳамда Калпере (Виржиния)да жойлашган. Фаолият юритувчи марказлар халқаро ахборот узатиш линиялари орқали маълумотларни қайта ишловчи SWIFT аъзолари жойлашган ҳудудий-процессорлари билан боғланган. SWIFT хорижий валюта бозоридаги битимлар туғрисида, туловларни тасдиқлаш ва қимматбаҳо қўғозлар, халқаро савдо ҳужжатлари ва бошқа молиявий ахборотлар туғрисидаги маълумотларни узатиш бўйича чегараланмаган имкониятларга эга. SWIFT — бу, ахборотларни халқаро узатишда энг кенг қўлланиладиган тизим. Аммо, бир қанча муқобил тизимлар ҳам мавжуд. Масалан, Британиянинг Рейтер компанияси. Унинг хизматлари молиявий бозордаги жорий ахборотлар билан таъминлайди ва ҳамкорлар ўртасидаги фаолиятни мувофиқлаштиради.

1973 йил май ойида Бельгия қонунчилиги асосида 15 та давлатнинг 239та банки SWIFTни таъсис этдилар. Кейинги 4 йил ташкилий ва техникавий масалаларни ҳал этишга қаратилди.

1977 йилга келиб SWIFTнинг очилиши, яъни тармоқнинг ишга туширилиши бўлди. Шу йилнинг охиригача банк аъзолари сони 586тага етди. Бир кунда трафик 50000 та ахборот узатилиши таъминланди.

Ҳозирги вақтда SWIFTдан 209 та давлатнинг 9000та банклари ва банк бўлмаган молия ташкилотлари фойдаланадилар. Булардан 6000таси банклар ҳисобланади. Бу банк ва молия ташкилотлари жойлашган ҳудудлардан қатъий назар 365 кун давомида кеча-кундуз бир-бири билан алоқа ўрнатиши мумкин. Ҳозир SWIFT орқали бир кунда 5 миллион молиявий ахборот узатилади. Асосий офиси Брюсселда жойлашган. Ҳар бйр фойдаланувчи банк бу системага кириши учун уникални SWIFT кодга эга бўлиши керак

Таъкидлаб ўтиш лозимки SWIFT - бу эгалари банк - аъзолари бўлган акционерлик жамият ҳисобланади. Юқорида айтилгандек, бу жамият Бельгияда рўйхатга олинган. Штаб - квартираси Брюсселдан унча узоқ бўлмаган Ла-Ульп шаҳрида жойлашган. Ушбу акционерлик жамияти

Бельгия қонунчилиги асосида фаолият юритади. Юқори органи банк аъзоларининг умумий йиғилиши ҳисобланади.

Барча қарорлар ассамблеянинг қатнашувчиларининг кўпчилик овози орқали қабул қилинади. Бунда бир акция - бир овоз ҳисобланади. Акциялар ахборотларни узатиш сониға қараб тақсимланади. АҚШ, Германия, Швейцария, Франция, Буюк Британия қаби давлатларда акциялар сони бирмунча кўп.

SWIFTга миллий қонунчилигида халқаро банк муомалаларини амалға оширишға рухсати бор ҳар бир давлатнинг банки аъзо бўлиши мумкин.

Халқаро ҳисоб-китобларни амалға оширишда SWIFT тизими жуда муҳим аҳамиятға эға. Асосий мақсади бу маълумотларни керакли жойға узатиш ҳисобланади.

SWIFT тизимининг энг асосий вазифаси бу маълумотларни хавфсиз тарзда керакли жойға узатиш.

SWIFT тизимининг ривожланиш босқичлари:

1. 1973-1977 йиллар. (Automating the telex) SWIFT тизимиға 22 мамлакатдан 518 тижорат банклари аъзо бўлган ва 3 400 000 млн. ахборот жўнатишган.

2. 1978-1985 йиллар. (Growing and expanding) 54 мамлакатдан 1,188 тижорат банклари аъзо бўлган ва 157 220 000 млн. ахборот жўнатишган.

3. 1986-1996 йиллар. (Extending our reach) 151 мамлакатдан 5,632 тижорат банклари аъзо бўлган ва 688 000 000 млн. ахборот жўнатишган.

4. 1997-2005 йиллар. (Strengthening the core) 203 мамлакатдан 7,678 тижорат банклари аъзо бўлган ва 800 720 685 млн. ахборот жўнатишган. 1980 йилдан бошлаб SWIFT тизимиға Осиё қитъасидан биринчи бўлиб Гонг Конг ва Сингапур банклари аъзо бўлган.

1983 йилда Бельгиянинг «Banque Nationale de Belgique» банки SWIFT тизимида 1000 чи аъзо сифатида рўйхатға олинган.

Ўзбекистоннинг Ташқи иқтисодий фаолият Миллий банки SWIFTда

биринчи транзакцияларини 1993 йилнинг сентябр ойида амалга оширди. Ҳозирги пайтда Ўзбекистоннинг энг йирик банкларидан Халқ банки ҳам, ушбу тизимга аъзога бўлди.

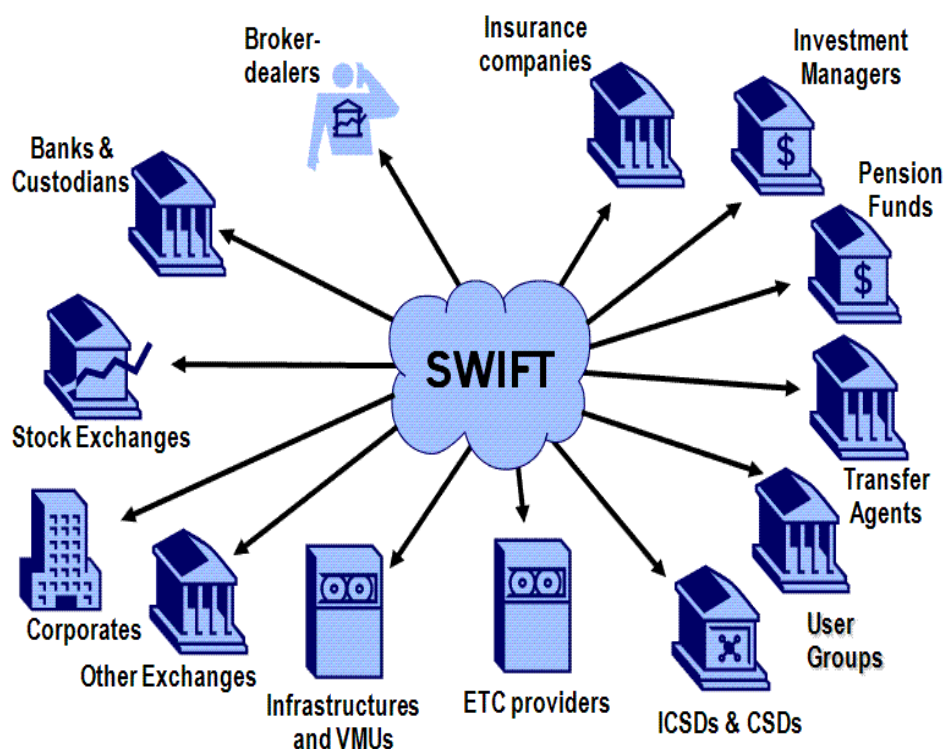
Ҳозирги даврда фойдаланилаётган банк электрон тизими банк хабарлари ва ҳисоб-китоб тизимидан таркиб топган. Иккаласининг, яъни банк хабарлари ва ҳисоб-китоб тизимининг фарқи шундан иборатки, биринчисидан оператив жўнатмалар ва ҳужжатларни сақлаш, иккинчисидан эса, аъзолари ўзаро талаб ва мажбуриятларини сўндириш мақсадида фойдаланилади. Биринчи гуруҳга SWIFT ва Bank Wire - банкларнинг хусусий капитал электрон сет тизими, иккинчисига эса Fed Wire - АҚШ федерал захира тизимига тегишли тизим; CHIPS - Нью-Йорк халқаро ҳисоб -китоб тўлов тизими; CHAPS - Лондон автоматлашган ҳисоб -китоб тўлов тизими палатаси мисол бўла олади. Японияда эса «ЗЕНЧЕКИО» халқаро нақд пулсиз ўтказмалар банклараро тизими фаолият юритади. Буларнинг барчаси телекоммуникация билан боғлиқ тизимлар ҳисобланади.

Халқаро компьютер алоқалари SWIFT ҳар кунлик валюта ҳисоб-китоблари ва клиринг тизими билан яқин алоқада. Масалан, SWIFT хизмат кўрсатадиган 140 та Нью-Йорк банклари, валюта ва евродоллар битимлари билан ҳисоб-китобларни банклараро клиринг ҳисоб-китоб (БКХ) электрон тизими орқали амалга оширади. Валюта битимлари бўйича ҳисоб-китоблар сони ва қиймати буйича БКХлар кўрсатадиган хизматларнинг ярмидан ортиғини ташкил этади. БКХ Нью-Йорк клиринг палатаси Ассоциациялари (New York Clearing House Association) ва Нью-Йорк федерал захира банки (Federal Reserve Bank of New York) томонидан бошқарилади.

Банк тизимида электрон ҳисоб-китобларни ташкил этиш хусусида сўз борар экан, телекоммуникация тизимлари ҳақида тўхталмасдан мумкин эмас. Биз қуйида жаҳондаги махсуслаштирилган телекоммуникация тизимларидан бири ҳақида тўхталиб ўтамиз.

Зарур ускуналар ва дастурий мажмуалардан фойдаланган ҳолда, махсулаштирилган телекоммуникация тармоқларини яратиш мумкин. Махсулаштирилган телекоммуникация тармоғи деганда банклараро электрон ахборотлар ва тўловлар, шунингдек, пластик карточкаларга асосланган нақд пулсиз ҳисоб-китоблар тизими тушинилади.

2-чизма



SWIFT тизимининг хизмат кўрсатиш доираси

Банклараро тўловларда операцияларнинг ортиши билан, жуда кўп қоғозларнинг ишлатилиши кўп ноқулайликларни келтириб чиқарар эди. Бунинг оқибатида, ахборотларни қоғозсиз тарзда узатишга эҳтиёж сезила бошланди.

1960 йилга келиб 60 та Америка ва Европа банклари халқаро банк тизимлари ишини андозалаштириш мақсадида муҳокамага йиғилди.

Бу йиғилишда банклараро тўловларни ўтказишда компьютер техникаларидан ва телекоммуникация ускуналаридан фойдаланиш келишиб олинди. Ушбу ускуналар асосида тез ва хавфсиз ахборот узатиш

тизимини яратишга келишилди.

Бу лойиҳа қуйидагиларга жавоб бериши лозим эди;

- Тўлов муомалалари қоғозсиз тарзда ва имкон даражада рационал ишлаши;
- Телекоммуникация ускуналаридан фойдаланган ҳолда, банклараро ахборотларни алмашишини тезлашиши;
- Банк хатарлари минималлашуви (масалан йўқотишлар, тўловларнинг хато кетиши, қалбаки тўловлар ва ҳақозо);

SWIFTга аъзо бўлиш икки босқичи қуйидагича амалга оширилади:

•Биринчи босқичда жамият аъзолигига кириш ва банкнинг тармоққа қўшилиш учун тайёргарлик ишларини амалга ошиши. Бу босқичда аъзолик бўйича ариза тақдим этилади, жамиятнинг муомала харажатлари учун, тўловларни ўтказади, банк манзилиллари бўйича пакет ҳужжатларни жамиятга жўнатади. SWIFTнинг Директорлар кенгаши бу ҳужжатларни кўриб чиқади ва жамиятга банкнинг қабул қилиш, ёки қабул қилмаслик бўйича ўз қарорларини қабул қилади. Ушбу қарор ижобий бўлса, банк номзод бир маротабалик тўловни амалга ошириши ва бир дона акцияни сотиб олиш ҳуқуқини қўлга киритади. SWIFTга аъзо бўлиш жуда қиммат туради. Бир маротабалик бадал 400000 Бельгия франкини ташкил этади. Бундан ташқари банк аъзо бир дона жамият акциясини сотиб олиши зарурлиги хусусида тўхталиб ўтган эдик. Ушбу жамиятнинг акциясининг нархи 55000 Бельгия франки миқдорида туради.

• Иккинчи босқичда банкнинг тармоққа уланиши билан боғлиқ масала ҳал этилади. Бу барча техник масалалар, шунингдек, банк телекоммуникация ускуналарини харид қилиш (бу ускуналарга тахминан 100000 АҚШ доллари атрофида маблағ сарфлаш лозим бўлади) ва ушбу тармоқда ишлаш учун ходимларни тайёрлаш, яъни ўқитиш ишларини амалга ошиш масалалари ҳисобланади.

Тармоққа қўшилиш вақти йилнинг март, июн, сентябр ва декабр ойларининг биринчи душанбаси ҳисобланади.

SWIFTнинг камчиликлари ва авфзалликлари мавжуд.

SWIFT фойдаланувчиларга қуйидаги имкониятларни яратади;

- Тармоқ ахборотларни узатишда физик, техник ва ташкилий усуллар орқали тўлиқ хавфсизликни таъминлайди;

- Ахборотларни узатишнинг ишончлилиги мавжуд;

- Алоқалар арзон нархда;

- Жаҳоннинг исталган нуқтасидан ахборотларни тез узатиш имконияти мавжуд бўлиб, бу ахборотларни узатиш 20 минутни ташкил этади. Ахборотларнинг заруриятига қараб бу муддат 1-5 минутни ташкил этиши мумкин.

- Барча тўлов ҳужжатлари бир андозада бўлади. Бу эса, маълумотларни ишлашда енгилликлар тўғдиради.

- SWIFT ўз фойдаланувчилари учун молиявий ҳимояни қафолатлайди. Агар SWIFTнинг айби билан кун давомида белгиланган жойга тўлов етиб бормаса, шу тўлов билан боғлиқ барча харажатларни тармоқ ўз зиммасига олади.

SWIFTнинг катта камчилиги бўлиб, фойдаланувчилар нуқтаи назаридан қараганда бу тизимга киришнинг ўта қимматлигидир. SWIFTга кириш учун банк 160-200 минг АҚШ доллари миқдорида харажат қилишга тўғри келади. Бу эса ўрта ва кичик банкларга қийинчилик ва бир қанча муаммоларни туғдиради. Бундан ташқари, ички ташкилий техник тизимнинг мураккаблигидир. (бузилишлар ва бошқа техник муаммоларнинг келиб чиқиши мумкинлиги).

SWIFT тизими бутун жаҳон буйлаб туловларни ўтказиш воситаси бўлиши учун пул ўтказмалари тартиби ва ҳужжатларини ягона халқаро стандартлар асосида бўлишини тақозо этди. SWIFTни яратиш жараёнида айнан шу муаммоларни ечиш борасида ягона халқаро стандартлар қабул қилинди. Бундай стандартлардан бири бу ISO-9263, яъни SWIFT тизимида аъзо бўлган ҳар бир молиявий муассасага алоҳида идентификацион код берилади. Ушбу идентификацион кодни BIC деб номлашади. Халқаро

стандартлаштириш агентлиги томонидан SWIFT ташкилотига BIC кодларини бериш вазифаси юклатилган.

Ушбу код(реквизит) умумий курунишда қуйидагича намоён бўлади:

BBBB CC LL (bbb), бу ерда,

BBBB

Молиявий ташкилотнинг уникал тўрт белгилик коди.

CC

Молиявий ташкилот жойлашган давлатнинг 2та белгилик(рақамли) коди (ISO-3166)

LL

Худудни курсатувчи 2та белгилик(харф-рақамли) уникал код

bbb

филиалнинг махсус коди(мажбурий бўлмаган реквизит). Агарда ташкилот филиал сифатида рўйхатдан ўтмаса унда бу белги **XXX** кўрунишида бўлади.

Мисол:

UBSWUS33XXX

UBS AG (SWIFT BIC)

UBSWUS33CHI

UBS AG Chicago branch (SWIFT BIC)

VUNIRU31XXX

Волжский Универсальный Банк (NON-SWIFT BIC)

ALOKABANK JOINT STOCK COMMERCIAL BANK JSCLUZ22XXX

Ўзбекистондаги бошқа молия ташкилотларнинг SWIFT BIC кодлари 1-иловада курсатиб утилган.

Бундан ташқари SWIFT тизими унинг аъзолари бир-бири билан ягона “тил”да маълумотлар алмашилишини тақозо этади. Бунинг учун эса ISO-4217 халқаро стандартига кура ҳар бир давлатнинг миллий валютасига 3та ҳарфлик ва рақамлик уникал коди берилган.

Хулоса

Банклараро ҳисоб-китоблар тизими сифатида қаралувчи SWIFT Банклар катта ҳажмдаги ахборот оқими тўплаш ва қайта ишлаш, бизнес-жараёнлар, молиявий, моддий, номоддий, меҳнат ҳамда бошқа ресурсларни ҳисобга олиш ва назорат қилишни таъминлаш жараёнларини автоматлаштиришга эҳтиёж сезмокда. Жадал ривожланиб бораётган электрон тижоратда томонлар ўртасидаги битимлар интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда электрон шаклда амалга оширилади. Дунёда дастлабки электрон ҳужжат айланиши тизими банк соҳасида пайдо бўлди. Шундай тизимлардан бири - SWIFT - ўтган асрнинг 70-йилларидан буён ишлатилмокда. Кейинчалик ички ва банклараро ахборот тизимлари ҳам ривожлана бошлади. Тизимлар такомиллашиб, ривожланди ва бизнес-жараёнлар, ахборот, тасвирлар ва катта ҳажмдаги ишларни бошқаришга йўналтирилди.

SWIFT тизимида энг асосий операция пул ўтазмаларидир. SWIFT базаси бўйича реал пул ўтказмалари 50 дан ортиқ давлатларга тўғри келади, асосан Еврозолада нақд пул ўтказмаларини амалга оширувчи TARGET системаси ва валюта айирбошлаш тизими CLS ва бошқалар бўлишидан қатъий назар SWIFTдан кенг фойдаланувчи ҳисобланади. Бунга асос "Катта еттилик" давлатларининг, жумладан, Буюк Британия, Германия, Италия, Франция, давлатларнинг SWIFT тизимидан фойдаланувчиларни ташкил қилишидир

Халқаро тажриба шуни кўрсатадики, SWIFT тизими давлатларнинг миллий тизимларидан сифат жиҳатидан юқори туради ва техникавий рискинни олдини олади.

Хозир дунёда электрон ҳужжат айланиши тизимларини ишлаб чиқиш билан шуғулланадиган ўн минглаб компаниялар мавжуд IBM, Microsoft, Otacle, Documentum каби компаниялар ушбу соҳада етакчилик қилмокда.

Шунингдек, электрон хужжат айланиши тизимларини ривожлантиришда айрим компаниялар ўз саъи-ҳаракатларини бирлаштираётгани ҳам кузатилмоқда.

Бугунги кунда электрон хужжат айланиши ахборот такдим этишнинг асосий усулига айланди. Турли хужжатлар билан фаол ишлашда эртами, кечми катта ҳажмдаги ахборотни тизимлаштириш, қайта ишлаш ҳамда хавфсиз сақлаш муаммоси юзага келади. Электрон хужжат айланиши тизимидан фойдаланиш орқали қўғоз хужжатлар билан ишлаш жараёнида юзага келадиган кўплаб ташкилий ва технологик чекловларни бартараф этиш мумкин. Бу эса хужжатлар билан ишлаш самарадорлиги, бошқариш сифатини ошириш, ахборотни ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш имконини беради.

Демак, SWIFT халқаро ҳисоб китоблар тизими банклараро ҳисоб-китобларни такомиллаштириш учун қўлланилган. SWIFTнинг асосий мақсади – унинг барча аъзоларига юқори тезликда банк маълумотлари алмашиш имкониятини яратишда. Маълумотларнинг хавфсизлигини юқори даражада таъминланганлиги ушбу маълумотларнинг тўлиқ сақланиши ва сирлилигини таъминлайди, бу эса банклараро тулов тизимлари учун энг муҳим омиллардан ҳисобланади.

SWIFT халқаро банклараро тўлов тизими фойдаланишда жуда қулай ва оддий, бу эса жуда кўп банкларга ушбу тизим доирасида халқаро банклар даражасига чиқишга ёрдам беради.

SWIFT қуйидагиларни таъминлайди:

- ⇒Маълумотлар билан алмашилишнинг ягона тили ва стандартлари;
- ⇒Маълумотларнинг ишончлилиги ва хавфсизлигини;
- ⇒Хабарларни тез етказиб бериш имконияти;
- ⇒Юқотиш ва хатоларнинг қисқариши;
- ⇒Фондлардан самаралироқ фойдаланиш имкони;
- ⇒Операцион харажатларнинг қисқариши;

Шундай қилиб SWIFT тизимидан фойдаланишнинг иқтисодий жихатдан маънога эга эканлиги унинг банклараро ҳисоб-китобларда тез ва қулай маълумотлар алмашувини таъминлаши, туловларнинг тезлашиши ҳисобига пул ресурсларидан самаралироқ фойдаланиш имконияти, ўзаро ҳисоб-китоблар тизимининг самарадорлигининг ошиши билан, банкнинг автоматизациялашиш даражасининг кўтарилиши билан ва хатоларнинг камайиши билан боғлиқдир.

Адабиётлар руйхати:

1. “2011-2015 йилларда республика молия-банк тизимини янада ислоҳ қилиш, унинг барқарорлигини ошириш ва юқори халқаро рейтинг кўрсаткичларига эришишнинг устувор йўналишлари тўғрисида”ги Ўзбекистон республикаси Президентининг Қарори. ПП-1438
2. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон рақамли имзо тўғрисида»ги Қонуни. 2003 й. 11 декабрь.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон тулов тизими»ги Қонуни.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ҳисоб-китоблар механизмини такомиллаштириш ва республика ҳамда маҳаллий бюджетларга туловларнинг ўз вақтида келиб тушишини рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони. 1998 й. 4 февраль.
5. Ўзбекистон Республикаси банкларида бухгалтерия ҳисобини юритишни ва бухгалтерия ишларини ташкил қилиш тартиби тўғрисида”ги йўриқнома \2008 йил 3 май 1834
6. Ўзбекистон Республикаси банклари ўртасида электрон тулов тизими бўйича ҳисоб-китобларни юритиш ҳақидаги 1010-сонли Низом. 2001. 19 февраль.
7. Ҳисоб-китоб марказлари фаолиятини ташкил этиш бўйича 400-сонли йўриқнома. 2004 й. февраль.
8. Банкларда ҳисоб ва тулов тизими Наврўзова К.Н., Ортиқов О.А.
9. “Банкларда бухгалтерия ҳисоби ва операцион техника” Наврўзова К.Н.
10. google.co.uz
Wikipedia.com
Allbest.ru
Swift.com